

HABITATGE TÀCTIC, INNOVACIÓ I ARQUITECTURA

Una aproximació a la innovació en matèria d'arquitectura per oferir solucions assequibles i de qualitat a la necessitat de promoure i construir habitatge d'emergència per fer front al context social i internacional.

Modera: **Josep Maria Montaner**, regidor d'Habitatge i del Districte de Sant Martí

Joaquim Pascual, director de serveis tècnics del Patronat Municipal de l'Habitatge

Sandra Bestraten, professora ETSAB-UPC, d'arquitectura

Santiago Cirugeda, Estudio Recetas Urbanas

Relator: **Josep Bohigas**, arquitecte, director general de Barcelona Regional

Participen: Atri; Barcelona Regional BR; Arquitectes de Capçalera; Straddle3, Leve-projects

JOSEP MARIA MUNTANER: Obertura de la sessió

Josep Maria Muntaner introdueix el debat anunciant la complexitat que suposa abordar els dos temes plantejats per la sessió: per una banda, allò que té a veure amb l'habitatge tàctic, és a dir, aquells experiments que es posen a prova sobre el terreny per tal d'avaluar-ne la seva conveniència i, per altra, totes aquelles estratègies que, amb l'objectiu d'afrontar l'emergència, formulen plantejaments de flexibilitat tipològica i d'implantació ràpida. En aquest sentit, recorda que els habitatges dotacionals per a la gent gran i les promocions d'allotjament temporal són dues respostes formulades i gestionades a Barcelona que confirmen un propòsit ferm i responsable d'innovació en el marc de l'habitatge.

JOAQUIM PASCUAL: L'experiència del PMHB

Presentació del PMHB

El PMHB és un operador públic que té com a finalitat promoure i mantenir un parc d'uns 7.000 habitatges de la ciutat de Barcelona.

El seu recorregut és allargat i ampli en quant a formulació tipològica: des de la construcció dels 4 barris fundacionals de les Cases Barates l'any 1927, – Can Peguera, Baró de Viver, Bon Pastor i Eduard Aurós – fins a les últimes promocions d'allotjaments temporals per a gent en situació d'emergència.

Es tracta d'un parc heterogeni en quant a antiguitat – que varia dels 200 anys als escassos mesos de funcionament – tipologies constructives i formals, i règims de tinença – lloguer i compra, dret a superfície, etc. En aquest sentit, la gestió és diversa i específica, atenent als paràmetres característics de cadascun dels edificis.

Des de l'any 2000, la sostenibilitat ha esdevingut un nou criteri de projecte a aplicar tant en obra nova per donar resposta a la normativa actual com en el manteniment de projectes existents per tal d'adequar-los a les exigències vigents i reduir la demanda i el consum energètic. Actualment, el PMHB compta amb un 50% d'habitatges amb "actitud ambiental".

Tasques diferenciades

A banda de la promoció i programació d'habitatges – processos llargs d'uns 4 anys de durada – el PMHB ha assumit la tasca de donar resposta a l'emergència, estructurada en dues línies d'actuació:

1. La rotació de lloguer i adquisició d'habitatges a tercers
2. La creació d'un parc d'allotjament temporal: promocions a c/ Navas, c/Alí Bei i c/Tànger. Compten amb 2 tipus de programes – persones soles i famílies – orientats a satisfer la demanda.

Innovació i futur

Per tal d'afrontar els nous reptes que planteja la situació present i encarar els possibles escenaris de futur, el PMHB contempla desenvolupar les següents línies de treball:

1. Definició i promoció d'allotjaments temporals. Aquests contemplen estades màximes d'un any i es diferencien del concepte d'habitatge en quant a l'exempció de comptar amb cèdula d'habitabilitat. En aquest sentit, la tipologia de la unitat mínima té particularitats en relació a la ratio de superfície per persona i dotacions específiques

(ex.: no pot contenir instal·lacions de cuina, que es troben en espais comuns centralitzats, però sí microones i nevera).

2. Treball en casuístiques alternatives: promoure concursos de projecte i obra, innovació en els sistemes prefabricats, estudi i incorporació d'altres sistemes (reciclatge de contenidors, aprofitament d'espais, intervenció mitjançant remuntes, etc.)
3. Fomentar canvis legislatius: possibilitar l'acabament de l'habitatge per part de l'usuari, flexibilitzar la contractació de serveis, fer viables nous tipus de tinença.

SANDRA BESTRATEN: Creativitat i innovació en la gestió

Focus sobre el binomi creativitat i innovació en la gestió dels projectes de rehabilitació i transformació.

La gestió té a veure amb optimitzar recursos (materials, normatius) i definir els rols dels participants amb l'objectiu de generar sentiments de pertinença i responsabilitat per garantir la implicació pro-activa.

Projecte Europeu Grow Smarter (Barcelona, Stockholm, Köln)

Intervenció al polígon Canyelles per la millora de l'habitatge.

Entendre que és un procés col·lectiu, que va de dins (els habitatges) cap enfora (zones comuns i espai públic). Implicar el veïnat i apoderar-los de coneixement (que sàpiguen i puguin explicar quines són les patologies que es manifesten als edificis; ex.: aluminosi) confiant en que això derivi en una millor gestió col·lectiva del projecte.

C/ Lope de Vega 111-113

En principi, l'objecte d'encàrrec es limita a la rehabilitació d'una mitgera mitjançant la col·locació d'aïllament. Si més no, la sinèrgia d'interessos entre comunitat de veïns i l'edifici d'oficines del davant deriva en un projecte de regeneració urbana que converteix uns darreres en uns davants. La mitgera acaba incorporant obertures en forma de balcons i proteccions solar gràcies a la aportació econòmica de 30.000 € per comunitat per part de les oficines.

Moravia - Medellín

Exemple de transformació urbana i recuperació socioambiental del Morro de Moravia: de l'abocador de tones de residus al jardí urbà mantenint l'element topogràfic com a generador d'economia local. Del reciclatge informal al planter d'orquídiess.

Aquest és un exemple paradigmàtic de com la intervenció de l'arquitecte en la gestió del procés pot reorientar un plantejament inicial basat en la segregació en un procés participatiu i integrador d'escala municipal. En aquest sentit, el contundent mur que l'administració reclamava per tal d'evitar futurs assentaments és substituït per un canvi d'ús que comporta la implicació dels ciutadans en la gestió, la consideració i el manteniment de l'espai públic.

Eliminació de barreres arquitectòniques en el marc d'una assignatura optativa de l'ETSAB

Projectes d'estudi i implantació de la supressió de barreres arquitectòniques en locals dels principals eixos comercials de la ciutat, on el factor d'escala aplicat als elements urbans es revela com a imprescindible.

SANTI CIRUGEDA

Llança preguntes per generar debat:

1. Per què no deixar de banda els concursos d'arquitectes i promoure els concursos d'usuaris? Creure en el paper de l'arquitecte com a gestor de metodologies i sistemes i no tant com a constructor. Apropar l'usuari a la gestió dels problemes que detecten.
2. Quines són les relacions entre l'ajuntament i la banca? Hi ha diàleg? En quin sentit?
3. Quines són les incapacitats de l'administració? Cal reconèixer-les per tal de cridar a la participació.
4. Quins són els mecanismes de proximitat que pot fomentar l'administració per tal de generar confiança i garantir una bona tasca de comunicació?
5. A Europa existeix normativa pròpia per l'auto-construcció? Els països on l'estat intervé menys són els que més flexibilitat presenten a l'hora d'abordar diferents maneres de gestió (Llatinoamèrica vs. Europa)

Intervencions de la Fila Zero

Anna Vergés: Destaca que la temporalitat és un factor necessari i innovador en el camp de la promoció i gestió d'habitatge públic, com en el cas dels Allotjaments Temporals promoguts pel PMHB, als quals se'ls podria inclús afegir un grau de complexitat, incloent nous usos que permetin la formació i ocupació dels ocupants temporals. Considera important tenir en compte a qui van dirigits els nous habitatges protegits. Per altra banda, seguint amb la idea dels concursos d'usuaris, apunta que valdria la pena fer ús del big data per tal d'obrir als usuaris la possibilitat de desenvolupar propostes imaginatives que facin relació a noves maneres de gestionar, accedir i promocionar l'habitatge.

David Bravo: Considera que cal reforçar la dimensió urbana de l'habitatge, és a dir, situar l'habitatge al centre dels relats, dels discursos, dels pressupostos i, alhora, situar-lo al centre urbà. En aquest sentit, proposa "matar cinco pájaros de un tiro". Si el "tiro" és l'habitatge públic, els cinc ocells són els següents: 1: Donar resposta a l'emergència real. 2: Abordar el desplaçament dels barris generat per la dimensió que el turisme ha assolit en els darrers anys. 3: Combatre les "càries" dels teixits urbans, és a dir, incidir sobre els solars buits, sobre finques amb edificabilitat remanent i sobre superfícies de sòl lliure de gran extensió que suposen elevats costos de manteniment. 4: Reactivar, de la mà de l'habitatge i les despeses que en deriven, el teixit econòmic del gra petit involucrant petites empreses constructores. 5: Entendre i fomentar l'habitatge com a instrument de millora urbana, per exemple, per tal de combatre la crisi de la contaminació.

David Juárez: Reforça i amplia el discurs de David Bravo, considerant que la excepcionalitat de la situació pot suposar una oportunitat per modificar les postures vigents fins el moment i incorporar noves variables a la equació sobre habitatge. Situar l'usuari al centre de la solució generaria situacions de rendiment elevat en termes socials i econòmics. Cita, com a referents, els habitatges perfectibles d'Ignacio Paricio o les propostes formals de Habraken per edificis d'oficines.

Ibon Bilbao: Emfatitza la necessitat de situar el coneixement precís i la circumstància pròpia de cada situació a l'eix vertebrador de qualsevol estratègia d'innovació. La mesura com a instrument imprescindible per tal de poder prendre decisions i establir mecanismes de proximitat. Alhora, considera fonamental ser especialment innovadors en la formació

educativa dels actuals estudiants, que són els futurs responsables de la innovació. Entendre que la ciutat actual és la ciutat del futur revela la importància d'aplicar mètodes innovadors en el camp de la rehabilitació i en la gestió del sòl, que podria programar-se per poder adoptar diferents usos en funció de les necessitats de cada moment. Pel que fa al paper de l'administració en relació a la possibilitat de convocar concursos d'usuaris, considera convenient que aquesta adopti com a punt de partida una declaració d'honestedat, és a dir, la honesta revelació d'allò de que pot fer i allò que no pot fer per tal d'optimitzar els recursos i introduir la col·laboració públic-privada.

Eva Serrat: Incideix en la condició de mal·leabilitat inherent al concepte "casa". S'ha de poder adaptar a les necessitats dels col·lectius de refugiats, dels desnonats, dels d'aquells que ho han perdut tot, etc., i ho ha de fer de la mà de la inventiva. Si més no, aquesta labor topirà amb els obstacles derivats de la normativa i la durada dels processos, motiu pel qual el paper de l'arquitecte s'ha de centrar exclusivament en el desenvolupament de solucions i la creació de vies per fer-les visibles.

Santi Cirugeda: Recorda que el dret de participació és un vehicle de gestió compartida que la Constitució ja reconeix i defineix com a tal. Si més no, essent un dret vinculat al dret de vot, certs col·lectius en queden exclosos (immigrants, persones grans, menors d'edat, gent amb certes discapacitats, etc.). Tot i així, emfatitza que la Llei Catalana d'Habitatge inclou el foment per part de l'administració pública de noves tipologies i nous modes d'habitar, i que, per tant, només cal trobar els mecanismes per promoure i conduir la participació ciutadana en el marc de la innovació en l'habitatge.

Joaquim Pascual, al seu torn, comunica que des del PMHB es fa un seguiment constant, tot i que fraccionat, del funcionament del seu parc d'habitatges per tal de reconduir aquelles situacions que no es corresponen amb el funcionament previst. En aquest sentit, emfatitza que innovar també comporta equivocar-se i, conseqüentment, cal ser àgil per corregir des del retorn de les experiències i des de la reflexió.

Sandra Bestraten considera fonamental organitzar, al igual que fan altres col·lectius com els dels metges, congressos "d'errades" per tal de detectar i compartir errors de forma àgil i extreure'n un aprenentatge compartit.

Josep Bohigas tanca l'acte amb una reflexió al voltant de les exposicions dels membres de la taula rodona, els comentaris afegits dels participants de la fila zero i les posteriors intervencions del públic. La tàctica i estratègia en el marc de la innovació plantegen una sèrie de contradiccions que cal assumir i afrontar: trobar la correcta mesura entre allò que reclama la lentitud i allò que necessàriament s'ha de gestionar de forma ràpida, entre els tempos allargats dels processos reglats i la demanda urgent a solucions innovadores per donar resposta a la emergència, entre la qualitat de processos d'acompanyament i coneixement com els que desenvolupen els Arquitectes de Capçalera i la quantitat d'allotjaments temporals i habitatges de protecció oficial que necessita la ciutat, entre els moviments top-down i els bottom-up, entre els dintres i fores, entre els darreres i els davants, etc.

La correcta compaginació de la tàctica i l'estratègia amb el retorn a allò que és nou permetrà, per tant, generar nous exemples paradigmàtics d'innovació social en matèria d'habitatge.